

منشور حفظ دور عملیات با تأکید بر نهج البلاغه

اسماعیل خان احمدی^۱

پذیرش نهایی: ۱۳۹۶/۱۱/۰۸

دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۷/۱۷

چکیده

موقفیت در صحنه جنگ اعم از اینکه جنگ پیشگیرانه، پیشدستانه، برق‌آسا، فرسایشی تمام عیار، محدود، منظم یا نامنظم، نامتقارن (ناهمگون یا ناهمطراز) باشد به قابلیت هدایت‌گر عملیات در حفظ دور عملیات است. نظر به اینکه نهج‌البلاغه سخنان انسان کامل و فرمانده بی‌بدلیل عالم هستی را به تصویر کشیده، موضوع این نوشتار منشور حفظ دور عملیات با تأکید بر نهج‌البلاغه است. این نوشتار که نتیجه یک طرح پژوهشی است از حیث هدف، کاربردی و از حیث سطح تحلیل، برخوردار از ماهیتی توصیفی - استنتاجی و از حیث رویکرد و طبقه‌بندی روش متکی به روش کتابخانه‌ای است. داده‌های مورد نیاز از راه مطالعات کتابخانه‌ای و با استفاده از ابزار فیش گردآوری شده است. در راستای جمع‌آوری اطلاعات سؤال اصلی تحقیق به این شرح طرح شد: منشور حفظ دور عملیات از دید نهج‌البلاغه چه اصولی دارد؟ با توجه به مطالعات اکتشافی و نظر کارشناسان شش سؤال فرعی با محوریت آتش، آموزش، آرایش، احتیاط، اطلاعات، ارتباطات طرح گردید. با نهادینه شدن اصول ششگانه منشور دستاوردهای چهارگانه فرصت‌سازی، ارتقای بهره‌وری، ارتقای آمادگی، انعطاف‌پذیری در راستای تحقق اهداف برای فرماندهان در فرایند طرح‌ریزی، هدایت و کنترل عملیات شکل می‌گیرد که در مبحث نتیجه‌گیری به آن اشاره شده است.

کلید واژه‌ها: منشور، حفظ دور عملیات، نهج‌البلاغه.

مقدمه

جنگ پدیده و واقعیتهای اجتماعی است که قدمت آن با آفرینش انسان متناظر است. قرآن کریم وقوع این پدیده را تحت تأثیر ویژگی شخصی انسان چنین ترسیم می‌کند که به شکل‌گیری دو جبهه حق و باطل منجر شد الف) جبهه حق - اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ: خدا دوست (و سرپرست) کسانی است که ایمان آورده‌اند و بیرون می‌آورد ایشان را از تاریکیها (کفر) به سوی روشنایی (ایمان). ب) جبهه باطل - وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ: و آنان که کفر ورزیدند، دوستانشان (سرپرستانشان) گردنکشاند. آن طاغوت بیرون می‌آورد کافران را از روشنایی به سوی تاریکیها (گمراهی)...» (بقره / ۲۵۷). حضرت علی(ع) این صف‌بندی را در سال ۳۵ هجری هنگام بیعت مردم چنین ترسیم می‌فرماید: «... حَقٌّ وَبَاطِلٌ، وَ لِكُلِّ أَهْلٍ: حق و باطل همیشه در پیکارند و برای هر کدام طرفدارانی است (شیروانی، ۱۳۹۱، خطبه ۱۶: جمله ۵). برای این پدیده اجتماعی تعاریف متعددی ارائه شده که کاملترین و جامعترین آن عبارت است از: «برخورد خشونت‌آمیز بین نیروهای مسلح دو یا چند کشور پس از به بن‌بست رسیدن گفتگوهای سیاسی به‌منظور تحمیل اراده یا جلوگیری از تحمیل اراده یکی بر دیگری» (دانشگاه امام حسین(ع)، ۱۳۷۸: ۵). محقق شدن هدف غایی و نهایی جنگ که تحمیل اراده است با حفظ دور عملیات در آفتد و جلوگیری از تحمیل اراده یا حفظ دور عملیات پدافندی برای طرفین متخاصم میسر است که در ادامه نوشتار به آنها اشاره می‌شود.

بیان مسئله

فرماندهان جنگ در راستای تحمیل اراده به طرف مقابل در عملیات آفندی با بهره‌گیری از توان و ظرفیتهایی چون آتش، آموزش، آرایش، احتیاط، ارتباط و اطلاعات باید میل به پیروزی منبع عظیم قدرت یعنی شجاعت، شهادت، شایستگی، لیاقت، جسارت، مهارت... (دانشگاه امام حسین(ع) ۱۳۷۶: ۱۴) در ساختار و سازمان خود ایجاد کند تا با حداکثر سرعت و شدت عمل نیروی دشمن را منهدم کند و میل جنگجویی را در او از بین ببرد و اراده خود را به او تحمیل کند. حضرت علی(ع) در بخشی از خطبه ۱۲۴ در جمع رزمندگان عملیات آفندی نبرد صفین این مهم را چنین مورد تأکید قرار می‌دهند: «... إِنَّهُمْ لَنْ يَزُولُوا عَنْ مَوَاقِفِهِمْ دُونَ طَعْنِ دِرَاكٍ، يَخْرُجُ مِنْهُ النَّسِيمُ وَ ضَرْبِ يَفْلِقُ الْأَهَامَ، وَ يُطِيحُ الْعِظَامَ، وَ يُنْدِرُ السَّوَاعِدَ وَالْأَقْدَامَ، وَ حَتَّى يُرْمَوْا بِالْمَنَاسِرِ تَتَّبِعُهَا الْمَنَاسِرُ، وَ يُرْجَمُوا بِالْكَتَائِبِ تَقْفُوها

الْحَلَابِ، وَ حَتَّى يُجْرَّ بِبِلَادِهِمُ الْخَمِيسُ يُتْلُوهُ الْخَمِيسُ وَ حَتَّى تَدْعَقَ الْخَيُْولُ فِي نَوَاحِرِ أَصْبِهِمْ، وَ بِأَعْنَانِ مَسَارِيهِمْ وَ مَسَارِحِهِمْ؛ ایشان از باورهای خود باز نگردند مگر آن گاه که ضربتهای پی در پی نیزه‌ها بدنهایشان را سوراخ کند؛ چنانکه نسیم از آنها بگذرد و سرهایشان بشکافد و استخوانهایشان خرد گردد و دستها و پاهایشان به اطراف پراکنده شود و لشکرها دسته دسته از پی هم بر آنها بتازند و سوارانی که از هر سوی روی آورده‌اند بر سرشان هجوم آورند و لشکرهای گران به شهرهایشان روانه گردد و سراسر بلادشان در زیر سم ستوران کوبیده شود و گرداگرد مراتع و چراگاه‌هایشان را فرو گیرند...» (دشتی، ۱۳۸۲، خطبه ۱۲۴: بخش ۹ - ۱۱). حضرت این راهبرد را در مناسبتی دیگر چنین مورد تأکید قرار می‌دهند: «... فَعَاوِدُوا الْكُرَّ: پی در پی، حمله کنید...» (شیروانی، ۱۳۹۱، خطبه ۶۶: قسمت ۳). امام سجاد(ع) در بخشی از دعای رزمندگان این مهم را به عنوان راهبرد نظامی برای نیروهای مسلح نظام سیاسی اسلام چنین ترسیم می‌فرماید: «... لَهْمُ اغْزُ بِكُلِّ نَاحِيَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى مَنْ يَازِئِهِمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَ أَمْدِدْهُمْ بِمَلَائِكَةٍ مِنْ عِنْدِكَ مُرْدِفِينَ حَتَّى يَكْشِفُوهُمْ إِلَى مُنْقَطَعِ التَّرَابِ قَتْلًا فِي أَرْضِكَ وَ أَسْرًا، أَوْ يَقْرَؤُوا بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ حُدِّكَ لَشْرِيكَ لَكَ اللَّهُمَّ وَ اَعْمَمُ بِذَلِكَ أَعْدَاءَكَ فِي أَقْطَارِ الْبِلَادِ مِنَ الْهِنْدِ وَ الرُّومِ وَ التُّرْكِ وَ الْخَزَرِ وَ الْحَبَشِ وَ النُّوبَةِ وَ الزَّنَجِ وَ السَّقَالِبَةِ وَ الدِّيَالِمَةِ وَ سَائِرِ أُمَمِ الشُّرْكِ، الَّذِينَ تَحْفَى أَسْمَاؤُهُمْ وَ صِفَاتُهُمْ، وَ قَدْ أَحْصَيْتَهُمْ مَعْرِفَتِكَ، وَ أَشْرَفْتَ عَلَيْهِمْ بِقُدْرَتِكَ؛ بارخدایا به وسیله مسلمانان در هر ناحیه با مشرکانی که در برابر آنان مبارزه کن و برایشان از جانب خود با صفوف پیاپی از فرشتگان فرصت ده تا دشمنان را به دورترین نقطه زمین و شرشان را با کشتن و اسارت آنان از سر مردم بردارند تا اینکه به وحدانیت تو که برایت همتا و شریکی نیست اقرار نمایند. خدایا و این سرنوشت را بر همه دشمنان در اقطار کشورها تعمیم ده. از هند، روم، ترکستان، کرانه‌های خزر، حبشه، نوبه، زنگبار. سرزمین سقالبه، دیالمه و دیگر طوایف مشرکانی که نام و نشانشان پوشیده است و تو خود ایشان را می‌شناسی و به قدرت خود برایشان مشرفی» (غروی، ۱۳۸۱، دعای ۲۷، بخش ۸). در این منشور ابلاغی بر سه عملیات تک هماهنگ شده برای شکستن مواضع مستحکم دشمن، استفاده از موفقیت برای جلوگیری از پدافند دوباره و عقب‌نشینی منظم دشمن و تعاقب برای انهدام نیروی تجزیه دشمن تأکید شده‌است. در عمیات نظامی در حوزه پدافند حضرت علی(ع) این راهبرد را هنگام سپردن پرچم به دست محمد ابن حنفیه چنین مورد خطاب قرار می‌دهند: «تَزَلُ الْجِبَالَ وَ لَا تَزُولُ: اگر کوه‌ها از جا کنده شدند تو ثابت و استوار باش...» (فیض الاسلام، ۱۳۶۵، خطبه ۱۱، قسمت یکم). این راهبرد سال ۴۰ هجری در شهر کوفه در بخشی از خطبه ۱۸۲ این گونه ترسیم شده است: «... مُوَا

الْأَرْضَ، وَاصْبِرُوا عَلَى الْبَلَاءِ: پای بر زمین محکم کنید و بر بلاها شکیبا باشید...» (شیروانی، ۱۳۹۱، ۱۸۲: بخش ۲۸ - ۳۲). در این راهبرد فرمانده با بهره‌گیری از ظرفیتهای در اختیار قادر خواهد بود شرایط مناسب به منظور عملیات آفندی در وضع بهتر، صرفه در قوا در یک منطقه به منظور به کارگیری نیروی کافی در معبر خطرناکتر، انهدام و به دام انداختن نیروی تک‌ور دشمن، کم کردن مقدرات و امکانات عملیات آفندی دشمن و در نهایت جلوگیری از ورود دشمن به یک منطقه حیاتی را محقق سازد (خان احمدی، ۱۳۹۴: ۵۵). فرماندهان و طراحان عملیات پدافندی برای تحقق این اهداف متعالی از اختیارات واگذاری، قابلیت‌ها و توانائی‌هایی چون "آموزش" به منظور بهره‌گیری بهتر از منابع، اطلاعات برای تعیین خطرناکترین و محتملترین راهکار دشمن، "آرایش" برای تخصیص مناسب به خطرناکترین معبر و عمق‌بخشی عملیات، "آتشها" به منظور انهدام دشمن قبل از تک، "اطلاعات" به منظور تعیین خطرناک‌ترین و محتملترین راه کار دشمن، ایجاد "ارتباط" مناسب برای هدایت منابع، و "احتیاط" به منظور نفوذ در عملیات، حفظ دور عملیات را محقق و دشمن را در تحمیل اراده ناکام می‌گذارد. با توجه به این مطالب، که تبیین‌کننده نگرش راهبردی حضرت علی(ع) در حفظ دور عملیات است که حاصل چند دهه طراحی و هدایت عملیات نظامی است، موضوع این نوشتار منشور حفظ دور عملیات با تأکید بر نهج البلاغه است.

اهمیت و ضرورت پژوهش

الف) اهمیت

- ارتقای شناخت فرماندهان نسبت به توان حفظ دور عملیات در مبانی ارزشی
- تدوین و تعیین اصول منشور و ارتباط بین آنها در شکل‌گیری حفظ دور عملیات
- تعیین جایگاه هر اصل در آفند و پدافند و با تلفیق علوم جدید و قدیم
- تعیین میزان تأثیر هر اصل بر اصول دیگر و نقش اصول به عنوان منشور در دو عملیات آفندی و پدافندی

- ارائه طیف کامل، پیوسته، همبسته و تکمیلی نتایج با دو توان آفندی و پدافندی در حفظ دور عملیات با رویکرد منشوری از دیدگاه نهج البلاغه

ب) ضرورت

- ضرورت جلوگیری و کاهش آسیبهای شکل گرفته گذشته در عملیتهای آینده

- ضرورت شناخت اصول و شاخصهای هر اصل که به شناخت جدید نیاز دارد.
- ضرورت ارتقای انعطاف پذیری منطقی و کارآمد همه جانبه سازمان و فرماندهی در آتش و مانور در آفند و پدافند

سؤالات تحقیق

- سؤال اصلی: منشور حفظ دور عملیات از دیدگاه نهج البلاغه چه اصولی دارد؟
- سؤالات فرعی: در راستای ارائه پاسخی منطقی و مستدل به سؤال اصلی سؤالات زیر طرح شد:
- اطلاعات به چه میزان در حفظ دور عملیات مؤثر است؟
 - احتیاط به چه میزان در حفظ دور عملیات مؤثر است؟
 - ارتباطات به چه میزان در حفظ دور عملیات مؤثر است؟
 - آتش به چه میزان در حفظ دور عملیات مؤثر است؟
 - آموزش به چه میزان در حفظ دور عملیات مؤثر است؟
 - آرایش به چه میزان در حفظ دور عملیات مؤثر است؟

روش تحقیق

این پژوهش از حیث هدف، کاربردی، و از حیث سطح تحلیل، تحقیقی توصیفی - استنتاجی و از حیث طبقه بندی و روش متکی به روش کتابخانه‌ای با استفاده از ابزار فیش برداری و مراجعه به تار نماهای اینترنتی است. پژوهش از لحاظ طرح تحقیق آینده نگری است. از آنجا که هدف پژوهشگر یافتن پاسخ مسئله و چالش اساسی در بیان مسئله است، این تحقیق در زمره تحقیقات نتیجه‌گرا دسته بندی می‌شود. این پژوهش از لحاظ هدف نظر به اینکه با بهره گیری از کتاب شریف نهج البلاغه، منابع نظامی و تجربه اصول حفظ دور عملیات را تبیین می‌کند و از سویی نظر به اینکه نتایج پژوهش به توسعه قلمرو ادبیات طرحریزی و هدایت عملیات منجر می‌شود در زمره تحقیقات توسعه‌ای - کاربردی به شمار می‌رود.

پیشینه تحقیق

طی مطالعات اکتشافی مشخص شد تاکنون موضوعی با عنوان منشور حفظ دور عملیات از دید نهج‌البلاغه به عنوان فعالیت پژوهشی انجام نشده، لذا موضوع نو و بدیع است.

ادبیات تحقیق

فرماندهان در راهبرد نظامی برای تحمیل اراده به دشمن دو عملیات آفندی و پدافندی را طرح‌ریزی و اجرا می‌کنند که متناسب با اهداف هر عملیات باید نسبت به حفظ دور عملیات توجه، و زیرساختهای آن فراهم شود تا اهداف متصور محقق گردد.

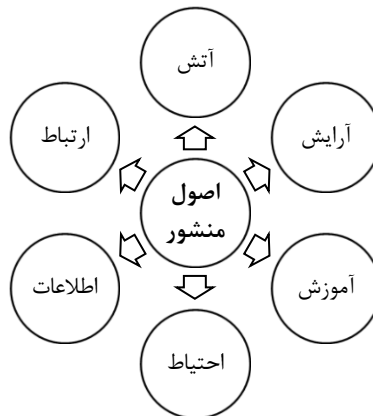
در راستای تبیین بهتر موضوع قبل تشریح و توصیف اصول، واژه‌های کلیدی تحقیق تشریح و تبیین می‌شود:

– نهج‌البلاغه: مرجع و منبع علمی بی‌مانندی است که بیش از صدها اثر شگرف از آثار اندیشه‌های والا و سترگ حضرت علی (ع) اعم از خطبه، حدیث، نامه، وصیت‌نامه، موعظه، کلمات قصار به عنوان منشور حفظ دور عملیات با رویکرد آفند، پدافند، عقب‌نشینی، عملیات تأخیری، ... همراه دستورالعملهای هر بُعد در کنار هم گرد آمده است که هر کدام از مباحث چشم‌انداز مطلوبی در حفظ دور عملیات برای تحقق اهداف متعالی نظام اسلامی است، به عبارتی دیگر در این مرجع منشور حفظ دور عملیات به صورت مستدل، منطقی، دقیق و کاربردی مطرح شده است. نظر به اینکه انقلاب اسلامی تداوم حکومت پیامبران الهی است و در راستای تحقق اهداف متعالی مکتب اسلام شکل گرفته است و در فرایند تحقق اهداف خود با تهدیدات حکومت پیامبران و اولیای الهی روبه‌رو است و از سوی دیگر نظر به اینکه نهج‌البلاغه سخنان انسانی کامل را در خود جای داده که به بهتر شکل منشور حفظ دور عملیات را ترسیم و تدوین نموده است، محقق بر آن شد تا «منشور حفظ دور عملیات را از دید نهج‌البلاغه» به رشته تحریر در آورد.

– منشور: منشور در لغت به معنای بخشنامه و تألیف (انزوی، ۱۳۷۲، ۱۶۷۵) و هم‌چنین «فرمان سرباز و بی‌مهر و نشان که از جانب پادشاه (ولی) صادر، و در ملاء عام برای مردمان خوانده می‌شود» (مصاحب، ۱۳۸۰: ۲۸۶۶).

– حفظ دور عملیات: ترکیب و تلفیق صحیح و بموقع اختیارات، امکانات و توانایی‌ها، در فرایند طرح‌ریزی که ظرفیت لازم را به منظور کنترل و هدایت موفقیت‌آمیز عملیات (تأمین، ترمیم، کنترل و

تصرف) در آفند و جلوگیری از ورود دشمن به منطقه حیاتی و انهدام نیروی تک‌ور او را در عملیات پدافندی میسر می‌سازد. با توجه به مطالعات اکتشافی، جمع‌بندی نظر کارشناسان و بهره‌گیری از تجربه دفاع مقدس، جمع‌بندی نظر رزمندگان نبردهای جدید مهمترین عوامل مؤثر در حفظ دور عملیات به شرح زیر مشخص شد که در ادامه هر کدام از عوامل متناسب با ظرفیت نوشتار تشریح، توصیف و تبیین می‌شود.

نمودار ۱: منشور حفظ دور عملیات

– آفند: آفند به اقداماتی اطلاق می‌شود که با استفاده صحیح از امکانات و منابع موجود به سمت دشمن پیشروی، یورش و یا هجوم می‌شود (دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۷۶: ۱۴). این راهبرد را حضرت علی (ع) چنین ابلاغ می‌فرمایند: «...إِنَّهُمْ لَنْ يَزُولُوا عَنْ مَوَاقِفِهِمْ دُونَ طَعْنِ دِرَاكٍ، يَخْرُجُ مِنْهُ النَّسِيمُ وَ ضَرْبُ يَفْلِقُ الْهَامَ، وَ يُطِيحُ الْعِظَامَ، وَ يُنْدِرُ السَّوَاعِدَ وَالْأَقْدَامَ، وَ حَتَّى يُرْمَوْا بِالْمَنَاسِرِ تَتَّبِعُهَا الْمَنَاسِرُ، وَ يُرْجَمُوا بِالْكَتَائِبِ تَقْفُوها الْحَلَائِبُ، وَ حَتَّى يُجَرَّ بِيَلَادِهِمُ الْخَمِيسُ يَتْلُوهُ الْخَمِيسُ وَ حَتَّى تَدْعَقَ الْخَيُْولُ فِي نَوَاحِرِ أَضْهِمُ، وَ بِأَعْنَانِ مَسَارِيهِمْ وَمَسَارِحِهِمْ: ایشان از باورهای خود باز نگردند، مگر آن‌گاه که ضربت‌های پی در پی نیزه‌ها بدن‌هایشان را سوراخ کند، چنانکه نسیم از آنها بگذرد و سرهایشان بشکافد و استخوان‌هایشان خرد گردد و دستها و پاهایشان به اطراف پراکنده شود و لشکرها دسته دسته از پی هم بر آنها بتازند و سوارانی که از هر سوی روی آورده‌اند بر سرشان هجوم آورند و لشکرهای گران به شهرهایشان روانه گردد و سراسر بلادشان در زیر سم ستوران کوبیده شود و گرداگرد مراتع و چراگاه‌هایشان را فرو گیرد...» (دستی، ۱۳۸۲، خطبه ۱۲۴: بخش ۹ - ۱۱). بر این اساس فرمانده با تأمین

منابع، سازماندهی و به کارگیری آنها در این عملیات در صدد تحقق اهداف زیر است:

- تحمیل تمایلات به دشمن، نزدیک ساختن تصمیم به موفقیت، حفظ ابتکار عمل در نبرد، حفظ روحیه عالی رزمندگان در فرایند نبرد (دانشگاه امام حسین(ع)، ۱۳۷۶: ۵)

- پدافند: پدافند به اقداماتی اطلاق می‌شود که با استفاده صحیح از امکانات و منابع موجود در مقابل پیشروی دشمن مقاومت و نیروی تک‌ور دشمن منهدم می‌شود (دانشگاه امام حسین(ع)، ۱۳۷۶: ۸۴). این راهبرد را حضرت علی(ع) خطاب به محمد ابن حنفیه چنین ابلاغ می‌فرماید: «تَزُولُ الْجِبَالُ وَ لَا تَزُولُ: اگر کوه‌ها از جا کنده شدند تو ثابت و استوار باش...» (فیض الاسلام، ۱۳۶۵، خطبه ۱۱: بخش یکم). بر این اساس فرمانده با تأمین منابع، سازماندهی و به کارگیری آنها در این عملیات در صدد تحقق اهداف زیر است:

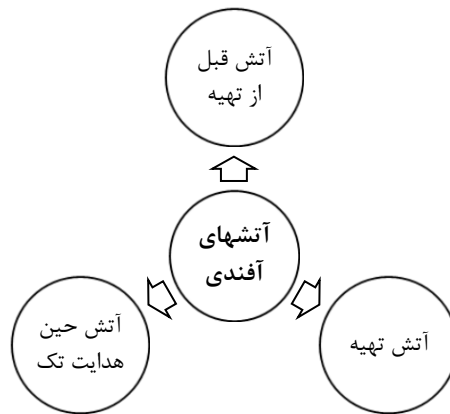
- ایجاد شرایط مناسبتر به منظور عملیات آفندی، صرفه‌جویی در قوا در منطقه به منظور به کارگیری نیروی مناسب در جای دیگر، انهدام یا به دام انداختن نیروی دشمن، کم کردن مقدمات آفندی دشمن، جلوگیری از ورود دشمن به منطقه حیاتی (دانشگاه امام حسین(ع)، ۱۳۷۶: ۸۵)

اصل یکم - آتش^۱: در عملیات نظامی، که شامل آفند و پدافند می‌شود، یکی از عوامل مهم و حیاتی که می‌تواند حفظ دور عملیات را برای فرماندهان صحنه عملیات فراهم کند، آتش است. نظر به چنین وضعیتی حضرت علی(ع) فرماندهان خود را چنین خطاب می‌کند: «... وَأَعْطُوا السُّيُوفَ حُفُوقَهَا: حقّ شمشیرهایتان را ادا کنید...» (دشتی، ۱۳۸۳، نامه ۱۶: بخش ۱). نظر به تحولی که آتش می‌تواند در فرایند تحقق اهداف در حفظ دور عملیات برای فرمانده فراهم سازد، حضرت علی(ع) در بخشی از خطبه ۶۶ در سال ۳۷، که لشکر در حال آمادگی برای نبرد صفین بود در دستورالعمل ابلاغی به سپاه چنین می‌فرماید: «... أَكْمِلُوا اللَّامَةَ وَ قَلِّقُوا السُّيُوفَ فِي أَعْمَادِهَا قَبْلَ سَلِّهَا: جنگ افزارهای خویش را مهیا و کامل کنید و شمشیرها را پیش از اینکه آخته دارید در نیامه‌هایشان بیازمایید که آسان بیرون آیند...» (مکارم شیرازی، ج ۳، ۱۳۹۱: ۹۴). آتش‌های در اختیار فرمانده در سه سطح و با سه کارکرد متفاوت شرایط حفظ دور عملیات منظم در آفند، پدافند، حرکات به عقب در عملیات ناهم‌تراز متناسب با شرایط آن عملیات برای فرمانده در فرایند هدایت و کنترل عملیات فراهم می‌کند که به صورت مختصر هرکدام از آن آتشها با میزان تأثیر آن در حفظ دور عملیات اشاره می‌شود.

آتش توپخانه صحرائی: توپخانه در مأموریت‌های تاکتیکی در دو حوزه عملیات آفند و پدافند به

صورت کمک مستقیم، تقویت^۱، عمل کلی^۲ و عمل کلی تقویت^۳ (رضائی، ۱۳۹۱: ۴۰ - ۵۰) در آفند در فرایند تصرف، تأمین، کنترل و ترمیم و در پدافند در فرایند جلوگیری از ورود دشمن به منطقه حیاتی در حفظ دور عملیات فرمانده را یاری می‌رساند.

آتشهای آفندی: فرماندهان در عملیات آفندی از آتشهای در اختیار چهار انتظار حیاتی دارند که به بهترین شیوه حفظ دور عملیات را برای آنها محقق می‌کند که عبارت است از: «الف) هماهنگی نیروها و آتشهای خاموش کننده روی مواضع دشمن ب) طرحریزی آتشهای مستقیم روی سنگرها و مواضع دشمن ج) طرحریزی و اجرای آتشهای ضد آتشبار د) پشتیبانی هوایی و هوانیروز از نیروهای تک‌ور (دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۷۶: ۱۶). فرماندهان هدایت کننده عملیات در عملیات آفندی آتشهای خود را در سه سطح به شرح زیر طراحی و اجرا می‌کنند که هر سطحی با کمک به پیشروی یگان مانوری در فرایند تحقق اهداف بخشی از حفظ دور عملیات را برای فرمانده فراهم می‌کنند

نمودار ۲: الگوی مفهومی آتشهای آفندی

الف) آتش قبل از تهیه^۴: صاحب‌نظران این حوزه معتقدند که این آتشها به منظور پوشش حرکت و گسترش یگانهای تک‌ور، خنثی کردن امکانات واکنش دشمن، برقراری مبدأ آتش، فریب دشمن، محدود کردن عملیات اطلاعاتی دشمن، محدود کردن حرکت و انهدام تأسیسات فرماندهی و کنترل دشمن، درگیری با هدفهای ناگهانی و در نهایت ثبت آتشها بهره می‌گیرند (دانشگاه امام حسین (ع)،

1. Enforcement
2. General Action
3. Enforcement General Action
4. Fire before Preparation

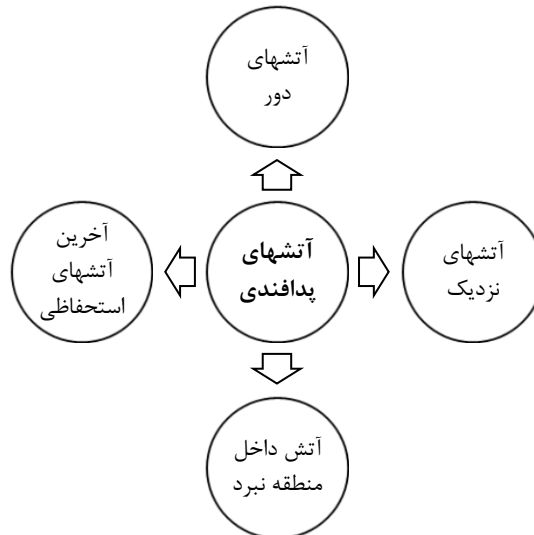
۱۳۷۶: ۴۶). این آتشها در هر مرحله که طرحریزی و اجرا می‌شود با کمک به فرمانده در گسترش دادن عناصر مانور تا انهدام اهداف ناگهانی که می‌تواند برای فرمانده در فرایند هدایت عملیات مشکل ایجاد کند، فرماندهان را در حفظ دور عملیات از منطقه تجمع تا موضوع تک یاری می‌رساند.

ب) آتش تهیه: عبارت است از: توده آتش پیش‌بینی شده که در وضعیت درگیری روی نقاط قطعی و مرکز ثقل بر اساس برنامه زمانی یا طبق درخواست اجرا می‌شود (رضائی، بی‌تا: ۱۳). فرمانده و ستاد تخصصی او با طرحریزی و اجرای این آتشها که به انهدام اهدافی چون سازمان پدافندی، منابع آمادی، تأسیسات فرماندهی، تأسیسات ارتباطی، انهدام نیروی دشمن قبل از تک منجر می‌شود (خان احمدی، ۱۳۹۴: ۲۵) به بهترین شکل حفظ دور تک را برای فرمانده در شکستن مواضع مستحکم دشمن فراهم می‌کند این آتشها در سه مرحله زیر طرحریزی و اجرا می‌شود:

مرحله یکم: این آتشها به منظور کسب برتری بر توپخانه دشمن، انهدام خطوط مواصلاتی، خنثی کردن تأسیسات فرماندهی و مخابرات و به طور کلی انهدام هدفهایی که مرمت آنها برای دشمن به زمان زیاد نیاز دارد، اجرا می‌شود.

مرحله دوم: این آتشها به منظور خنثی کردن آتشهای توپخانه، انهدام تأسیسات فرماندهی و مخابرات، سامانه‌های مراقبتی، جنگ افزارها، احتیاط یگانهای در خط دشمن طرحریزی و اجرا می‌شود. مرحله سوم: این آتشها به منظور خنثی کردن و نابود کردن هدفهای دو مرحله قبل، انهدام قسمتی از مواضع پدافندی دشمن که پیشروی یگانهای تک‌ور را به مخاطره می‌اندازد، طرحریزی و اجرا می‌شود. ج) آتش حین هدایت تک: این آتشها به منظور کمک به پیشروی یگانهای تک‌ور، اجرای هجوم، تحکیم و تثبیت هدف و در نهایت حفظ برتری آتش نسبت به دشمن طرحریزی و اجرا می‌شود. مرکز هماهنگی پشتیبانی آتش (مهپا) با طرحریزی و اجرای این آتشها در هر مقطع بهترین شرایط حفظ دور عملیات را برای فرمانده فراهم می‌سازد.

آتشهای پدافندی: فرمانده با بهره‌گیری از مشورت ستاد تخصصی خود در عملیات پدافندی آتشها را به منظور جلوگیری از ورود دشمن به منطقه نبرد، رعایت پدافند دورادور، پدافند در عمق،... طرحریزی و اجرا می‌کند. این آتشها با توجه به اهداف متصور در چهار سطح به شرح زیر طرحریزی و اجرا می‌شود:

نمودار ۳: الگوی مفهومی آتشهای پدافندی

الف) آتشهای دور^۱: با توجه به قرائن ۱۷ گانه آفندی فرمانده در مهپا در راستای در هم شکستن یگانهای مانور دشمن این آتش را به منظور «وارد آوردن تلفات، به تأخیر انداختن پیشروی دشمن، برهم زدن سازمان رزم دشمن از هر چه دور» (دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۷۶: ۸۷) طرحریزی و اجرا می کنند. این آتش با توجه به برد، نوع جنگ افزار و میزان تأثیری که بر یگانهای مانوری دشمن دارد می تواند ماندگاری فرمانده را در مواضع فراهم و آسیب پذیری یگان در زمان تک دشمن را کاهش دهد.

ب) آتش پدافندی نزدیک^۲: با توجه به نزدیک شدن دشمن به مواضع و دیده بانهای مؤثر و مفیدی که ستاد تطبیق آتش بر یگانهای تک و دشمن دارد، این آتشها به منظور «وارد کردن حداکثر تلفات، برهم زدن تأسیسات و سامانه های فرماندهی و کنترل دشمن، کاهش امکان دیده بانهای دشمن، خنثی و یا منهدم کردن جنگ افزارهای پشتیبانی دشمن قبل از رسیدن دشمن به خط هجوم» (همان: ۸۸) با بهره گیری از ظرفیت آتشهای در اختیار با رعایت پدافند غیر عامل طرحریزی و اجرا می شود.

ج) آخرین آتشهای استحقاظی^۳: در صورتی که مهپا با آتشهای دور و نزدیک موفق به متوقف کردن دشمن متوقف نشد و دشمن با تحمل تلفات به شکستن مواضع و تصرف اهداف مصمم شود،

1. Long Range Fires
2. Close Defensive Fires
3. Final Protective Fires

فرمانده با بهره‌گیری از آخرین آتشیهای استحقاظی که ترکیبی از آتشیهای منحنی و مستقیم است، آخرین آتشیهای استحقاظی را به منظور «درهم شکستن هجوم دشمن در جلو مواضع پدافندی» (خان احمدی، ۱۳۹۴: ۶۵) طرح‌ریزی و اجرا می‌کند.

د) آتش داخل منطقه نبرد^۱: فرماندهان در عملیات پدافندی، چه در پدافند متحرک که براساس اهداف عملیات قبول رخنه می‌کند و چه در پدافند منطقه‌ای که تحت فشار دشمن به صورت اجباری رخنه دشمن را قبول می‌کند در راستای سد رخنه و جلوگیری از توسعه رخنه توسط دشمن براساس آماج بندی که در ستاد تطبیق آتش صورت می‌گیرد، بخش قابل ملاحظه‌ای از آتشیهای پدافندی را به داخل منطقه نبرد اختصاص می‌دهند. این آتشیها به منظور «محدود کردن رخنه دشمن و قطع پشتیبانی یگانهای مانوری دشمن داخل رخنه طرح‌ریزی و اجرا می‌شود» (دانشگاه امام حسین(ع)، ۱۳۷۶: ۸۸).

این آتشیها در هر مرحله با انهدام اهداف مورد نظر با تأخیر در پیشروی دشمن به سمت مواضع خودی به بهترین شکل، وضعیت حفظ دور عملیات را برای فرمانده هدایتگر عملیات پدافندی فراهم می‌سازد.

پدافند هوایی^۲: در راستای تبیین هر چه بهتر نقش پدافند هوایی در حفظ دور عملیات به دو تعریف از صاحب‌نظران این حوزه اشاره می‌شود. پدافند هوایی به اقداماتی اطلاق می‌شود که «طی آن با استفاده از تمام وسایل و امکانات موجود از حملات هوایی دشمن جلوگیری به عمل می‌آید یا تأثیرات حملات هوایی دشمن کاهش داده، و در صورت امکان جنگنده‌ها و موشکهای دشمن منهدم شود» (سوادکوهی، ۱۳۹۲: ۱۱)؛ به عبارت دیگر «تمام اقدامات به منظور خنثی کردن و کاهش دادن قدرت عمل حملات هواپیماها و یا موشکهای هدایت شونده دشمن انجام می‌شود» (دانشکده توپخانه، بی‌تا: ۱۵). فرماندهان یگانهای مانور در راستای کاهش تلفات در مقابل حملات هوایی و موشکی دشمن به منظور حفظ قدرت رزمی با هدف حفظ دور عملیات با طراحی و اجرای پدافند هوایی عامل و غیر عامل از ظرفیت در اختیار حداکثر بهره‌برداری را به عمل می‌آورند.

الف) پدافند هوایی عامل: ستاد تخصصی پدافند هوایی در پدافند عامل با طراحی و اجرای اقدامات زیر، فرمانده را در حفظ قدرت رزمی یاری می‌رساند که به حفظ دور عملیات منجر می‌شود.

- تأسیس و ایجاد سامانه اعلام خطر (دانشگاه امام حسین(ع)، ۱۳۷۸: ۹۰) مرکز عملیات پدافند هوایی با بهره‌گیری از سامانه اعلام خطر که قدرت رهگیری هواپیماهای دشمن، قدرت اطلاع‌رسانی و

1. Fire Within the Position
2. Air Defense

گسترشی که دارد به محض مشاهده هواپیمای دشمن سرعت درجه آمادگی^۱ جنگ افزارهای پدافند هوایی را افزایش می‌دهد و در جهت سمت تهدید (خط رهایی بمب) دشمن قرار می‌دهد و شلیک می‌کند.

- تعیین منطقه مسئولیت برای جنگ افزارهایی که دارای امکانات پدافند هوایی هستند (کالک گسترش شماره ۲).

- تطبیق آتش جنگ افزارهای ضد هوایی یگان (پدافند پست) با آتش یگانهای پدافند هوایی که در منطقه پشتیبانی (پدافند متوسط و بلند) یگانهای خودی قرار گرفته‌اند.
- به تمام یگان‌ها اجازه داده شود به محض مشاهده جنگنده یا دیگر هواپیماهای شناخته شده دشمن شلیک کنند.

ب) پدافند غیر عامل: ستاد تخصصی پدافند هوایی در پدافند غیر عامل با طراحی و اجرایی اقدامات زیر، فرمانده را در حفظ قدرت رزمی یاری می‌رساند که به حفظ دور عملیات منجر می‌شود:

- رعایت استتار و اختفا و پوشش در تهیه مواضع پدافندی و موضع تک

- پراکندگی

- قطع آتشی که مأموریت یگان را به مخاطره می‌اندازد که به حفظ مواضع آتشبارها کمک می‌کند.

- رعایت تأمین در ارتباطات و مخابرات که از انهدام پاسگاه فرماندهی یگانها در مقابل آتش توپخانه و بمباران هوایی دشمن ممانعت به عمل می‌آورد.

ستاد تخصصی پدافند هوایی با ترسیم کالک گسترش شماره یک - نقاط و مناطق آسیب‌پذیر - و کالک گسترش شماره ۲ - گسترش جنگ افزارهای ارتفاع پست - و کالک گسترش شماره ۳ - جنگ افزارهای ارتفاع بلند - به گونه‌ای طراحی می‌کند که با تقدم آتش^۲ به نقاط حساس، پوشش هوایی برای دوام و بقای پاسگاه فرماندهی، توپخانه، احتیاط، مهندسی، مخابرات... را فراهم و ایجاد توان آزادی و ابتکار عمل، ظرفیت حفظ دور عملیات و ستاد او فراهم کند.

اصل دوم - آرایش^۳: آرایش، «صورت‌بندی و گسترش یگان در منطقه عملیات است» (ماه پیکر، ۱۳۹۵: ۳۰)؛ به عبارتی دیگر «گسترش مناسب با مأموریت یگانهای زمینی در زمین، هواپیماها در آسمان

1. Weapons Suate of Readiness

2. Priority of Fire

3. Formation

و کشتی‌ها در دریا (خان احمدی، ۱۳۹۵: ۳۵). آرایش در عملیات پدافندی چنین تعریف شده «استفاده از تمام وسایل و عناصر و عوامل موجود در طبیعت مواضع پدافندی» (ماه پیکر، ۱۳۹۵: ۳۰).

نقش آرایش نظامی در حفظ دور عملیات آفندی: زمانی که یگان براساس مأموریت ابلاغی آماده برای اجرای عملیات شد با توجه به شکل زمین، میزان اطلاعات، وضعیت جوی، زمان تک، نوع عملیات، مانور ابلاغی، ... اقدام به آرایش می‌کند تا از این فرایند با حداقل تلفات در حداقل زمان با حداقل امکانات حداکثر بهره‌وری را محقق سازد. حضرت علی(ع) در دستورالعمل ابلاغی به فرماندهان هدایتگر عملیات، نقش این عامل را در تحقق اهداف آفند در استفاده از موفقیت و تعاقب چنین ترسیم می‌فرمایند: «...فَإِذَا اسْتُحْقِقَ الْهَزِيمَةُ فَأَحْمِلُوا بِجَمَاعَتِكُمْ عَلَى التَّعَانِي غَيْرَ مُفْتَرِقِينَ وَلَا مُنْفَضِّينَ ...» هرگاه دشمن رو به هزیمت نهاد (عقب نشینی)، همگی با آرایش نظامی، بی اینکه پراکنده و متفرق گردید، او را مورد تهاجم قرار دهید...» (نعمان ابن محمد، ۱۳۸۳: ۳۷۸). از جمله تأثیرات این عامل در عملیات آفندی در تک هماهنگ شده به عنوان عملیاتی که می‌تواند مواضع مستحکم دشمن را منهدم، و زمینه تحمیل اراده به او را فراهم سازد، این نقش و تأثیر را حضرت علی(ع) به فرماندهان صححه نبرد چنین ابلاغ می‌فرمایند: «وَلَتَكُنَّ مَقَاتِلَتِكُمْ مِنْ وَجْهِ وَاحِدٍ أَوْ اثْنَيْنِ...» جنگ را با دشمن از یک سو یا دو سو شروع کنید» (مکارم شیرازی، ۱۳۹۰: ۱۵۹). نقش آرایش مناسب در عملیات آفندی در تحقق اهداف عملیات که تحت تأثیر اطلاعات نسبت به ترکیب، گسترش، استعداد، ... دشمن است.

انتخاب هر نوع آرایشی توسط فرماندهان که تحت تأثیر تبادل اطلاعات و مشورت ستاد است، ظرفیتها و توانی را برای یگان مانوری فراهم می‌کند که به حفظ دور عملیات منجر می‌شود و مهمترین آنها به این شرح است:

- تأمین را در مقاطع مختلف عملیات برای فرمانده و ستاد او محقق می‌سازد.
- کنترل را برای فرماندهی در فرایند عملیات آسان می‌کند.
- قدرت رزمی لازم را با توجه به لحاظ کردن اطلاعات در تخصیص توان برای تحقق اهداف در مراحل مختلف عملیات برای فرمانده فراهم می‌سازد.
- توان انعطاف در فرماندهی و سازمان را با توجه وضعیت ناگهانی و پیش‌بینی نشده برای فرماندهی فراهم می‌سازد.
- حفظ آزادی و ابتکار عمل را برای فرمانده محقق می‌سازد.
- با آشفستگی در ساختار دشمن تعادل قدرت را به نفع فرمانده یگان تغییر می‌دهد.

اصل سوم - آموزش^۱: یکی از رسالت‌های نظام سیاسی اسلام در راستای دفع تهدیدات نظامی دشمنان، حفظ و ارتقای آمادگی رزمی^۲ نیروهای مسلح است. حضرت علی(ع) این مهم را در بخشی از خطبه ۲۷ چنین ابلاغ می‌فرماید: «... اغزُوهُمْ قَبْلَ أَنْ يَغزُوكُمْ: پیش از اینکه با دشمن بجنگید شما آمادگی کامل برای جنگ با آنها را داشته باشید...» (شیروانی، ۱۳۹۱، خطبه ۲۷: بخش ۲). صاحب‌نظران و کارشناسان نظامی بر این باورند که آموزش انفرادی و یگانی سهم بسزایی در شایستگی رزمی هر سازمان به عهده دارد. دقت و میزان کیفیت آموزش انفرادی که نیروها در رده‌های مختلف دریافت می‌کنند، عوامل عمده در تعیین شایستگی رزمی کلی نیروی مسلح است. با توجه به نقش محوری آموزش در تحقق این مهم در این بخش از نوشتار به چند تعریف از آموزش اشاره می‌شود. آموزش «به انتقال مجموعه‌ای از مهارت‌ها و دانستی‌هایی گفته می‌شود که برای بهینه کردن رفتار شغلی و تغییر رفتار کارکنان در وضع مناسب فرد و سازمان صورت می‌گیرد» (ماه‌پیکر، ۱۳۹۵: ۴۶)؛ به عبارت دیگر آموزش «به تمام فعالیت‌های رسمی اطلاق می‌شود که افراد یا یگانها را برای اجرای وظیفه یا شغل آماده می‌کند» (ماه‌پیکر، ۱۳۹۵: ۴۶). از منظر دیگر آموزش «عملی است برنامه‌ریزی شده، هماهنگ و مداوم که در تمام سربازان مهارت‌ها و حالتها را توسعه می‌دهد که مأموریت را تخمین می‌زنند» (ماه‌پیکر، ۱۳۹۵: ۴۷). نظر به نقشی که این عامل در حفظ دور عملیات ایفا می‌کند، فرماندهی معظم کل قوا در مراسم اعطای سردوشی متریان دانشگاه و علوم و فنون دریایی سپاه به آنان چنین توصیه می‌فرماید: «... امروز شما جوانان عزیز یکی از بهترین فرصت‌ها را برای این کار در اختیار دارید و آن، محیط آموزش نظامی است. عزیزان من! به شما توصیه می‌کنم که از این فرصت جوانی حداکثر استفاده را در این مراکز نظامی بکنید: آموزش، تقویت اراده، تقویت جسم، تقویت روح، تقویت فکر و اندیشه و آمادگی کامل برای انجام دادن وظایف بزرگی که با آن مواجه هستید...» (امام خامنه‌ای: ۱۳۷۸/۰۲/۲۹). فرماندهی معظم کل قوا در جمع نیروهای نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی این مهم را چنین مورد تأکید قرار می‌دهند: «... پس باید خودتان را آماده دفاع بکنید. باید بدانید که دشمن برای ضربه زدن، منتظر فرصت است. «و من نام لم ینم عنه. «اگر شما غافل بشوید، ضربه را خواهید خورد». دفاع، یک وظیفه عقلی و انسانی و اسلامی است؛ پس باید آماده بود. روزه‌روز باید آمادگیتان را بیشتر کنید و آموزشها را پیش ببرید. سازماندهی منظم، مبتنی بر حفظ انضباط کامل و رعایت مقررات است؛ این را یک ارزش به حساب آورید...» (امام خامنه‌ای: ۱۳۶۹/۱۱/۱۹). نظر به نقشی که آموزش در حفظ و ارتقای آمادگی

1. Training
2. Combat Availability

دارد، فرماندهی معظم کل قوا می‌فرمایند: «...امروز برای نظامیان در هر سطحی که هستند، کسب معلومات و دانش نظامی و هر آنچه به این دانش مربوط می‌شود، جزو فرایض است...» (امام خامنه‌ای: ۱۳۷۲/۰۷/۲۸). نظر به نقش آموزش در حفظ و ارتقای آمادگی رزمی و تأثیری که آمادگی در حفظ دور عملیات دارد، فرماندهان در راستای اجرای موفقیت‌آمیز مأموریت در زمینه خطیر آموزش سه رسالت زیر را بر عهده دارند:

الف) افزایش کارایی رزمی یگان در زمان صلح: فرماندهان یگانهای رزمی در راستای ارتقای کارایی رزمی یگان در زمان صلح آموزشهای یگان خود را به شرح زیر طرحریزی و اجراء می‌کنند:

- آموزش تاکتیکی (آتش و حرکت) دسته در دشت، کوهستان، آبی‌خاکی، جنگل، و...

- آموزش تاکتیکی گروهان در دشت، کوهستان، آبی‌خاکی، جنگل، و...

- آموزش تاکتیکی گردان در دشت، کوهستان، آبی‌خاکی، جنگل، و...

- طرحریزی و اجرای مانورهای آموزشی تیپ و لشکر (معاونت آموزش نرسا، ۱۳۸۵: ۴).

ب) افزایش کارایی رزمی یگان در زمان جنگ: نظر به اینکه در زمان جنگ یگانها عمدتاً با مأموریت‌های رزمی روبه‌رو هستند در اولویت اول باید کارایی رزمی خود را به منظور اجرای موفقیت‌آمیز مأموریت افزایش دهند. در چنین وضعیتی نیاز آموزشی یگانها مانند زمان صلح نیست. بلکه هر یگان متناسب با مأموریت‌هایی که برای آن پیش‌بینی شده است، نیاز آموزشی خاص دارد، لذا مسئول عملیات هر یگان آموزش یگانی^۱ مورد نیاز در رده دسته، گروهان، گردان و تیپ را طرحریزی، و تلاش می‌کند که شرایط محیطی آموزش را از نظر جو و زمین و نوع مانور چنان با مأموریت ابلاغی منطبق سازد تا حداکثر آمادگی برای مأموریت ابلاغی در یگان ایجاد شود.

ج) آموزش آمادگی عملیاتی^۲: آموزش مبتنی بر مأموریت براساس جدول سازمان و تجهیزات و فعالیتهای پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی است (ماه پیکر، ۱۳۹۵: ۴۷). این آموزش از دو ویژگی برخوردار است:

- این سطح آموزش به وسیله یگان‌هایی اجرا می‌شود که آموزش رسمی یگانی را به پایان برده‌اند.

- در این آموزش هم‌چنین تمرین‌های صحرایی معمولاً در خلال آموزش آمادگی عملیاتی اجرا می‌شود.

1. Training Unit
2. Operational Readiness Training

ه) آموزش رسمی یگانی^۱: تمام آموزشهایی است که یگانهای عملیاتی سازمانهای نیروهای مسلح برابر برنامه تفصیلی سالانه به منظور حفظ و ارتقای دانش (عمومی و تخصصی) مهارتهای لازم و هماهنگی بین رسته‌ها حداکثر تا سطح گردان انجام می‌گیرد (حسینی سعدی، ۱۳۹۵: ۸۷). این آموزش توسط یگان برای تلفیق مهارتهای فردی اجرا می‌شود و یگان را برای اجرای مأموریت براساس جدول سازمان و تجهیزات آماده می‌کند (ماه پیکر، ۱۳۹۵: ۵۱). این آموزش از چند ویژگی برخوردار است:

- یگانهایی که تازه فعال شده‌اند.
 - یگانهایی که تجدید سازمان و یا بسیج شده‌اند.
 - این آموزش، آموزش مقدماتی و تکمیلی را شامل می‌شود.
 - و) آموزش تاکتیکی^۲: آموزش افراد و یگانها در تمام مراحل عملیات رزمی شامل عملیات آفندی، پدافندی، حرکات به عقب، تأمین، راهپیمایی‌ها و... است (ماه پیکر، ۱۳۹۵: ۵۰).
 - ز) ارزشیابی آموزشی: مسئول عملیات یگان به منظور:
 - سنجش کیفیت آموزش
 - تطبیق آموزشهای صورت گرفته با مأموریت ابلاغی
 - اطمینان از افزایش کارایی رزمی یگان (اطلاعات رزمی، ۱۳۷۶: ۴)
 - اصلاح برنامه‌ها در فرایند اجرا
- در تمام مراحل آموزش یگانی نظارت کامل و دقیق بر اجرای برنامه‌های آموزشی دارد. آموزش یگانی تمام آموزشهای لازم (برابر برنامه) است که هر یگان متشکل نظامی برای کسب آمادگی رزمی باید در آن شرکت کند و آنها را فراگیرد.
- این آموزشها به صورت عملی و نظری در سطوح و رسته‌های مختلف شامل هوابرد، آبی خاکی، عبور از رودخانه، عملیات در باتلاق، عملیات در مناطق سردسیر و گرمسیر، عملیات عبور از کوهستان، عملیات پاکسازی و عبور از شهر، عملیات جنگ نوین، رزم شبانه^۳ و... است.
- این آموزشها باید در وضعیت جوی متفاوت (تابستان، زمستان، پاییز و بهار) در روز و شب و با رویکرد منظم (آفندی و پدافندی) ناهمتراز، جنگ پیشدستانه، جنگ پیشگیرانه، جنگهای نیابتی و عملیتهای نرسا طرحریزی و اجرا شود تا بتواند اهداف را برآورده سازد.

1. Training Formal Unit
2. Tactical Training
3. Training night

اصل چهارم - احتیاط^۱: نیروی قابل ملاحظه‌ای در دست فرمانده به منظور نفوذ در عملیات (خان احمدی، ۱۳۹۴: ۲۷). فرماندهان در طرحریزی اجرای عملیات اعم از آفند و پدافند همواره با محتملترین راهکار دشمن روبه‌رو می‌شوند. فرماندهان در راستای توان انعطاف در مقابل این اقدام دشمن به نگهداری نیروی پر توان از لحاظ کمیت و کیفیت تحت عنوان احتیاط اقدام می‌کنند که این عامل به حفظ دور عملیات منجر می‌شود که در ادامه به نقش این عامل در حفظ دور عملیات در آفند و پدافند اشاره می‌شود.

الف) احتیاط در آفند: این رده با توجه به رسته و اندازه از توان متفاوت برخوردار است که در عملیاتهای آفندی (حرکت برای تماس، شناسایی با رزم، تک هم‌هنگ شده، استفاده از موفقیت و تعاقب) و در مانورهای مختلف اعم از رخنه‌ای، احاطه و جبهه‌ای با توجه به وضعیت منطقه عملیات و تاکتیکهای دشمن قادر به ایفای نقشهای متفاوتی است که هر نقش به شکلی در حفظ دور تک تأثیر حیاتی دارد. حضرت علی(ع) در دستور العمل ابلاغی به یکی از فرماندهان صحنه نبرد نقش احتیاط در حفظ دور عملیات آفندی را چنین ترسیم می‌فرماید: «...فَإِذَا أَرَدْتُمْ الْحَمْلَةَ فَلْيُيَدِّأْ صَاحِبَ الْمُقَدَّمَةِ فَإِنَّ تَضَعُصَعَ دَعَمَتُهُ شُرْطَةُ الْخَمِيسِ فَإِنَّ تَضَعُصَعُوا حَمَلْتِ الْمُتَنَجِّبَةَ...» پس چون تصمیم حمله داشتید، می‌باید جلودار (تک‌ور) حمله را آغاز کند؛ چنانچه نیروی جلودار از عهده کار برنیامد و متزلزل گشت، نیروی پشتیبانی به کمک او برود و اگر آنان ناتوان شدند، نیروی احتیاط که تازه نفس و آماده است، حمله را آغاز کند و تیراندازان نیز تیراندازی را شروع کنند...» (نعمان ابن محمد، ۱۳۸۳ق: ۳۷۳). براساس این سخن حضرت و دیگر روایتها در زمینه احتیاط، که به دلیل محدودیت از ذکر آن خوداری می‌شود و نظر به تجربه جنگهای تاریخ نظامی بویژه دفاع مقدس و جنگهای اخیر، مهمترین نقش احتیاط در آفند مؤثر در حفظ دور عملیات به شرح ذیل است:

- استفاده از موفقیت یگانهای تک‌ور

- تقویت یگانهای درگیر (تک اصلی)

- حفاظت از جناحین و منطقه عقب یگانها (برقراری تأمین)

- شکست حملات متقابل دشمن

- حفظ زمین‌های تصرف شده

- برعهده گرفتن مأموریت یگانهای درگیر

- اجرای تک به دشمن از سمت جدید (قنبری جهرمی، ۱۳۸۲: ۴۰)
- بهره برداری از آتشیهای خود به منظور تقویت آتشیهای عملیات
- اجرای تک علیه هدفهای عمیق در مانور احاط در عملیات استفاده از موفقیت
- پاکسازی مقاومتهای دور زده دشمن و رهایی یگان در گیر به منظور تحقق اهداف متصور
- وارد کردن ضربه نهایی به دشمن و تحکیم و تثبیت هدف
- کمک به یگانهای مجاور در صورت نیاز (منطقه مورد علاقه^۱)
- حفظ تماس با یگانهای همجوار در راستای کنترل و هماهنگی بهترین یگان در فرایند تحقق هدف (دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۷۸: ۴۵)
- فرمانده متناسب با اطلاع از دشمن و شیوه به کارگیری یگانهای خود در عملیات به نگهداری احتیاط اقدام می کند. هر میزان که اطلاعات فرمانده از دشمن ناقص و محدودتر باشد، احتیاط قویتر و گرنه احتیاط کوچکتر سازماندهی و نگهداری می کند.
- فرمانده در راستای به کارگیری احتیاط در فرایند عملیات با توجه به به کارگیری تقویت دشمن در منطقه عملیات این رده را به صورت جزئی یا کلی به کارگیری می کند.
- با توجه به نقشی حیاتی که این رده در حفظ دور عملیات در آفند دارد، فرمانده در زمینه محل این یگان این عوامل را مدنظر قرار می دهد تا علاوه بر ایفای مأموریت واگذاری در زمان به کارگیری با مشکلات کمتری روبه رو باشد:
- نزدیک شبکه جاده ای
- نزدیک منطقه تک اصلی با توجه به حساسیت مأموریت این رده
- در محلی که بتواند تأمین پاسگاه فرماندهی را برقرار نماید.
- در محلی که بتواند حداکثر حفاظت را در مقابل دید و تیر دشمن داشته باشد (استار و اختفا) (دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۷۸: ۴۶).
- ب) احتیاط در پدافند: این رده در عملیات پدافندی با وظایف و مأموریتهای زیر حفظ دور عملیات را برای فرمانده یگان پدافند کننده فراهم می سازد:
- سد رخنه به منظور متوقف کردن و دفع تک دشمن
- تأمین منطقه عقب (ایجاد مواضع سد کننده و حفظ عوارض حساس در منطقه عقب)

- اجرای پاتک برای بیرون راندن دشمن و ترمیم منطقه نبرد

- اجرای تک مختل کننده (قنبری جهرمی، ۱۳۸۲: ۴۲)

- اجرای تک ایذایی به منظور

۱- متوقف کردن دشمن قبل از اینکه دشمن تک خود را شروع کند.

۲- انهدام قسمتی از نیروی دشمن

۳- غیر متعادل کردن دشمن

۴- جلوگیری از مراقبت دشمن بر منطقه نبرد (دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۷۸: ۱۳۲)

نظر به نقش و تأثیر حیاتی که یگان احتیاط در حفظ دور عملیات و تحقق اهداف آن دارد، حضرت علی (ع) بر احتیاط قوی و متحرک تأکید دارند؛ لذا به فرماندهان یگانهای مانوری چنین توصیه می‌فرمایند: «... وَاجْعَلُوا الْخَيْلَ الرُّوَاطِ وَ الْمُتَّخِبَةَ رِذًا لِلْوَاءِ وَ الْمُقَدَّمَةَ: اسبهای آماده و افراد برگزیده (احتیاط) را پشتیبان پرچم و نیروهای پیشتاز قرار دهید...» (پژوهشکده تحقیقات اسلامی، ۱۳۸۹: ۷۰).

اصل پنجم - اطلاعات: نظر به نقشی که عامل اطلاعات در تصمیمات راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی دارد، ابتدا ارائه تعریفی از اطلاعات به منظور تبیین این مهم، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. کارشناسان این حوزه از اطلاعات تعاریفی ارائه کرده‌اند که مهمترین آنها به این شرح است: اطلاعات: «مجموعه دانستنی‌هایی است مربوط به وضعیت جغرافیایی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، علمی و فناوری، ترابری، ارتباطات و وضعیت نظامی یک یا چند کشور که بر پایه آنها خط‌مشی و طرحهای نظامی لازم برای تنظیم روابط خود با این کشورها تهیه می‌شود (مرادیان، ۱۳۸۵: ۳). در تعریف دیگر آمده است: «دانستنی‌هایی است در مورد مقدرات و آسیب‌پذیریهای مناطق جغرافیایی کشورهای خارجی که مورد استفاده تعیین کنندگان خط‌مشی کلی هر مملکت و یا مسئولان طرح‌ریزی اقدامات تأمینی کشور در زمان صلح است و اساس طرح‌ریزی و هدایت عملیات نظامی در زمان جنگ است (سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳: ۲). در جای دیگر اطلاعات چنین تعریف شده است: «دانستنی‌های مربوط به دشمن حقیقی یا احتمالی و مناطق جغرافیایی که حاصل جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اخبار نظامی بوده است» (ایمانی، ۱۳۷۸: ۱۵). این اطلاعات شامل اطلاعات رزمی و راهبردی است. از این تعاریف و تجربه جنگهای گذشته این واقعیت استنباط می‌شود که ارتقای توان رزم و نهایتاً شکست و پیروزی هر عملیات نظامی با این شاخص ارتباط تنگاتنگ دارد؛ زیرا در فرایند چنین اقدامی

علاوه بر آگاهی فرمانده نسبت به اوضاع جوی و وضعیت زمین؛ فرماندهان نسبت به ترتیب نیروی دشمن (ترکیب، گسترش، استعداد، سازمان، تاکتیک، شایستگی رزمی، آموزش، لجستیک، ...) در سطح رزمی و راهبردی اشرافیت کامل پیدا می‌کنند. حضرت علی(ع) در بخشی از خطبه ۱۰ این اصل را چنین ابلاغ می‌فرماید: «أَلَا وَإِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ جَمَعَ حِزْبَهُ وَاسْتَجَلَبَ خَيْلَهُ وَرَجَلَهُ وَإِنَّ بَصِيرَتِي لَمَعَى مَا كَبَسْتُ عَلَى نَفْسِي: آگاه باشید که شیطان حزب خود را گرد آورده و سواران و پیادگان را بسیج کرده است. همان بصیرت دیرین هنوز هم با من است...» (دشتی، ۱۳۸۲: ۵۵). این مهم در سطح اطلاعات رزمی به محمدابن حنفیه چنین ابلاغ شده است: «ارْمِ بِبَصَرِكَ أَقْصَى الْقَوْمِ: و تا دورترین کرانه‌های میدان نبرد را زیر نظر گیر...» (خان احمدی، ۱۳۹۱: ۱۶۱). کارشناسان این حوزه بر این باورند که این عملیات اطلاعاتی چند دستاورد حیاتی و سرنوشت‌ساز برای حفظ دور عملیات دارد که مهمترین آنها عبارت است از: الف) تعیین تأثیرات منطقه عملیات بر راهکار خودی و دشمن ب) تعیین توانایی‌ها، آسیب‌پذیریها و محتملترین راههای کار دشمن ج) تعیین هدفهای هوایی و توپخانه د) تعیین هدفهای شناسایی زمینی و هوایی. تجربه جنگهای تاریخ بشر گویای این واقعیت است که فرماندهان و طراحان عملیات (منظم و نامنظم) در راستای تخصیص مناسب به هر مرحله از عملیات - در عملیات آفندی به تک اصلی و در عملیات پدافندی به خطرناکترین معبر - همواره با سه مجهول روبه‌رو هستند که عبارت است از: دشمن چه می‌کند؟، دشمن برای آینده چه طرحی دارد؟ زمین خارج از کنترل من چه وضعیتی دارد؟ (اطلاعات رزمی، ۱۳۷۹: ۸۲) فرماندهان با ابلاغ مأموریت، با توجه به عناصر اصلی اخبار و دیگر نیازمندیها به منظور برطرف کردن این سه مجهول، مدار اطلاعاتی خود را فعال می‌کنند تا عوامل اطلاعاتی با بهره‌گیری از عوامل و منابع، فرضیات تصمیم‌سازی برای تصمیم‌گیری را برای خود و ستاد به حداقل رسانند. با برطرف شدن مجهولات که به حفظ دور عملیات منجر می‌شود، فرمانده می‌تواند با حداقل تلفات در حداقل زمان و حداقل امکانات اهداف متصور را محقق سازد.

الف) گسترش: گسترش شامل موقعیت یگانهای دشمن، چگونگی اشغال مواضع آنها نسبت به زمین و یکدیگر و حرکات تاکتیکی آنها است (اطلاعات رزمی، ۱۳۷۹: ۱۳). عنصر اطلاعات در بررسی گسترش همراه با بررسی منطقه عملیات و دکترین تاکتیکی دشمن به یک اشرافیت اطلاعاتی به منظور تعیین توانایی‌ها، آسیب‌پذیریها و محتملترین راهکار دشمن دست می‌یابد که قدرت انعطاف فکری در زمینه تصمیم‌سازی برای ستاد و قدرت تصمیم قاطع را برای فرمانده در حفظ دور عملیات میسر می‌سازد.

ب) ترکیب: ترکیب شامل هویت و سازمان یگانهای دشمن می‌شود (دانشپور، ۱۳۸۸: ۲۰۴). در مبحث هویت بررسی کننده ترتیب نیروی دشمن به مباحثی چون نام، اندازه، رسته، شماره یگان دشمن می‌پردازد و در مبحث سازمان بررسی کننده به موضوعاتی چون ساختمان یگان دشمن و رابطه آنها با یکدیگر در پشتیبانی متقابل از همدیگر می‌پردازد. با تجزیه و تحلیل این اطلاعات بررسی کننده ترتیب نیروی دشمن به اشرافیت اطلاعاتی شامل تاریخچه، ترکیب، تاکتیک، شایستگی رزمی، آموزش، لجستیک و شیوه تأمین اقلام آمادی یگانهای دشمن دست می‌یابد که با انتشار چنین اطلاعاتی در پاسگاه فرماندهی افسر ستاد در فرایند تصمیم‌سازی به توان انعطاف فکری کامل در ارائه پیشنهاد کاربردی و افسر فرمانده به قدرت تصمیم قاطع در فرایند تصمیم‌گیری می‌رسد. بر این اساس با تخصیص یگانهای مانوری و آتش به تک اصلی و پشتیبانی در آفند و اختصاص بهترین نیرو به خطرناکترین معبر در پدافند در هر مرحله از عملیات، حفظ دور عملیات برای یگان میسر می‌شود.

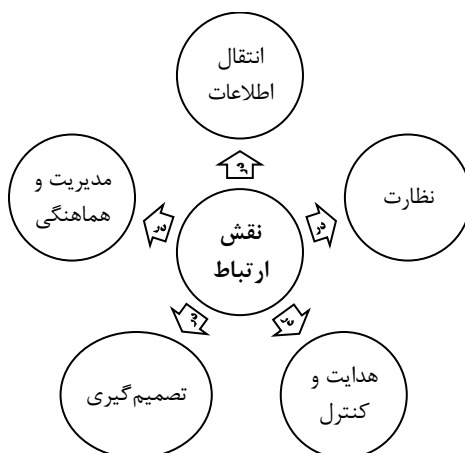
ج) استعداد: استعداد توصیف هر یگان یا نیرو در مورد افراد و جنگ افزارها و تجهیزات است (اطلاعات رزمی، ۱۳۷۹: ۶۲). اخبار مربوط به استعداد برای فرمانده قرینه تواناییهای دشمن است و در تعیین راههای کار کلی و تصمیم فرماندهان دشمن او را کمک می‌کند. عناصر اطلاعاتی در این حوزه با تجزیه و تحلیل نیروهای درگیر، تقویت، تواناییهای هوایی و جنگ افزارهای هسته‌ای، زمینه غافلگیری دشمن و غافلگیر نشدن خودی، حفظ آزادی و ابتکار عمل را فراهم می‌سازد که در آفند و پدافند حفظ دور عملیات را برای فرماندهان در طرح‌ریزی، هدایت و کنترل عملیات فراهم می‌سازد.

د) فعالیتهای اخیر و کنونی: کارشناسان و صاحب‌نظران حوزه اطلاعات ترتیب نیروی^۱ دشمن بر این باورند که: هرگونه عمل، وضعیت مشخصات از دشمن و منطقه عملیات که دلائل بر انجام دادن یا انجام ندادن فعلیتی توسط دشمن باشد (خان احمدی)، فرمانده و ستاد او را قادر خواهد ساخت با لحاظ این اطلاعات در فرایند تصمیم‌گیری در عملیات پدافندی به خطرناکترین معبر، بهترین عناصر مانوری و آتش و در عملیات آفندی به منظور تحقق اهداف بهترین مانور و آتش را تخصیص دهد. این فرایند، که به حفظ دور عملیات منجر می‌شود در آفند تصرف، تأمین، کنترل اهداف و ترمیم خط تماس و در پدافند جلوگیری و مقاومت در مقابل پیشروی دشمن و انهدام نیروی تک‌ور دشمن را برای فرمانده محقق سازند.

ه) ویژگیها و نقاط ضعف: شناخت نسبت به حوزه نیروهای دشمن از لحاظ روحیه، انضباط،

انگیزه، استعداد و استقامت آنها در وضعیت جوی متفاوت؛ در حوزه اطلاعات، برآوردهای اطلاعاتی دشمن، پوشش و فریب دشمن، عملیات اطلاعاتی او؛ در حوزه عملیات، سازمان دشمن، اشتباهات در گسترش تاکتیکی دشمن، عدم کفایت آموزش دشمن، پشتیبانی هوایی و آتشیهای پشتیبانی دشمن؛ در حوزه لجستیک کمبود و کفایت آماده‌ها، وضعیت تجهیزات، موقعیت نقاط آمادی بویژه در اقلام طبقه ۱ - ۳ - ۵: در حوزه غیر نظامیان ترکیب و جنسیت جمعیت غیر نظامیان و شیوه همکاری یا عدم همکاری آنها با طرفین متخاصم و در حوزه شخصیت‌های دشمن، توانایی و نقاط ضعف فرماندهان و افسران شاغل در پستهای حساس و سرنوشت‌ساز از مباحث مهم و حیاتی در حوزه نقاط ضعف و قوت است که فرماندهان یگان و افسران ستاد را در دو حوزه تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری به ژرف اندیشی و آینده نگری سوق خواهد داد که به بهترین شکل بتوانند حفظ دور عملیات آفندی را به منظور تحقق اهداف متصور و تحیکم و تثبیت هدف در عملیات پدافندی محقق سازند.

اصل ششم - ارتباط: ارتباط، امکانی است که به وسیله آن فرمانده با توجه به جایگاهی که در سلسله مراتب فرماندهی در آن قرار دارد، دستور و نظارت خود را بر تمام فعالیت‌های صحنه جنگ، ناحیه داخلی، صحنه عملیات، ناحیه مواصلات و ناحیه رزم اعمال می‌کند (قرقچیان، ۱۳۹۰: ۱۹)؛ لذا دیگر عوامل مؤثر در حفظ دور عملیات در فرایند طرح‌ریزی، هدایت و کنترل عملیات اعم از آفند و پدافند عامل ارتباطات است. بر این اساس استفاده از وسایل مخابراتی و ارتباطی، فرمانده را در زمینه ارتباط با یگانهای تابع، کنترل حرکات با آتشیها به طور مؤثر کمک می‌کند. نقش این اصل در فعال شدن پاسگاه فرماندهی را حضرت به هنگام حرکت سپاه از نخيله به منظور نبرد با شامیان چنین ترسیم می‌فرمایند: «...فَقَدْ بَعَثْتُ مُقَدَّمَتِي وَأَمَرْتُهُمْ بِالزُّومِ هَذَا الْمِلْطَاطِ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرِي...» پیشگامان لشکر را جلو فرستادم و دستور دادم در کنار فرات توقف کنند تا فرمان من به آنها برسد...» (مکارم شیرازی ۱۳۹۰، ج ۲: ۵۴۰). میزان یا شرایط استفاده فرماندهان صحنه نبرد از هر یک از وسایل ارتباطی (باسیم، بی‌سیم، پیک،...) به نوع عملیات و وضعیت بستگی دارد. ارتباطات به عنوان محور بهره‌گیری از توان، در فرایند کنترل و هدایت یگان ظرفیتهایی را برای فرمانده و ستاد او فراهم می‌کند که به حفظ دور عملیات منتهی می‌شود. مهمترین ظرفیتهای این شرح است:

نمودار ۴: نقش اطلاعات در حفظ دور عملیات

- ارتباطات و مدیریت و هماهنگی: سامانه‌های ارتباطی این امکان را برای فرمانده فراهم می‌کند که با اشراف کامل بر همه یگانها اعم از یگانهای درگیر و دیگر نیروهای پشتیبانی کننده نبرد، هماهنگی لازم را ایجاد کند (قرقچیان ۱۳۹۰: ۲۲۸)؛ به عبارتی فرمانده با بهره‌گیری از ظرفیت ارتباطات خواهد توانست در راستای تحقق اهداف، هماهنگی دقیق و گسترده بین یگانهای رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی به منظور پشتیبانی متقابل به عمل آورد. حضرت علی(ع) جایگاه ارتباط در انتقال اطلاعات را که زمینه‌ساز مدیریت و هماهنگی سازمان است، چنین ترسیم می‌فرماید: «...وَأَنَا بَيْنَ أَظْهَرِ الْجَيْشِ، فَأَرْفَعُوا إِلَيَّ مَطَالِمَكُمْ، وَمَا عَرَأَكُمْ مِمَّا يُغْلِبُكُمْ مِنْ أَمْرِهِمْ، وَلَا تُطِيقُونَ دَفْعَهُ إِلَّا بِاللَّهِ وَبِي، أُغْيِرُهُ بِمَعُونَةِ اللَّهِ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ: من خود پشت سر سپاه در حرکتیم. شکایات خود را پیش من آورید در آن مواردی که آنها بر شما چیره شده‌اند و شما قدرت دفع آن را جز با کمک خداوند و من ندارید به من مراجعه کنید که من به کمک خداوند آن را تغییر می‌دهم و دگرگون می‌سازم ان شاءالله.» (دستی، ۱۳۸۲: نامه ۶۰، بخش ۵).

- ارتباطات و عملیات اطلاعاتی: دسترسی سریع به اطلاعات مربوط به جو، زمین و دشمن برای فرمانده این امکان را فراهم می‌سازد با شناخت نسبت به خطرناکترین و بهترین معبر و ضولی، مطمئن ترین و کارآمدترین تصمیم را بگیرد (دانشگاه امام حسین(ع) ۱۳۷۷: ۴۶). نقش ارتباطات در فعال شدن مدار اطلاعاتی و انتشار اطلاعات راهبردی را حضرت علی(ع) در نامه به والی مکه قثم بن عباس را چنین ترسیم می‌فرماید: «أَمَا بَعْدُ، فَإِنَّ عَيْنِي بِالْمَعْرَبِ كَتَبَ إِلَيَّ يُعَلِّمُنِي أَنَّهُ وَجَّهَ إِلَيَّ الْمَوْسِمِ أَنَّاسٌ مِنْ

أَهْلِ الشَّامِ، الْعُمَى الْقُلُوبِ، الصُّمَّ الْأَسْمَاعِ، الْكُمَهَ الْأَبْصَارِ، الَّذِينَ يَلْتَمِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ: اما بعد مأمور اطلاعات من در مغرب (شام) برایم نوشته و مرا آگاه ساخته است که گروهی از مردم «شام» به سوی «حج» گسیل داشته شده‌اند؛ گروهی کوردل، ناشنوا و کوردیده که حق را با باطل مشوب می‌سازند...» (شیروانی، ۱۳۹۱: نامه ۳۳، بخش اول).

– ارتباطات و ارتقای عملکرد پدافند هوایی: قدرت و توانایی پدافند هوایی برای مقابله با تهدیدات هوایی دشمن (که در آفند به منظور انهدام یگانهای تکور و در پدافند برای شکستن مواضع مستحکم پدافندی) متصور است به طور مستقیم به دریافت سریع اطلاعات پروازی مربوط به آن تهدیدات را دارد؛ لذا سامانه ارتباطات باید به گونه‌ای باشد که اطلاعات عملیاتی و پروازی لازم را در اسرع وقت در اختیار واحدهای پدافند هوایی قرار دهد (دانشکده توپخانه، بی تا: ۱۶۳). با توجه به نقش پدافند هوایی در حفظ دور عملیات (منظم و نامنظم) در سامانه اعلام خطر ده لایه ارتباطی پیش‌بینی شده است تا قدرت یگانهای پدافند هوایی به منظور دفع تهدیدات هوایی دشمن را افزایش دهد.

– ارتباطات و انتقال اطلاعات: کسب اطلاعات سریع فرمانده از وضعیت نیروهای خودی به او این امکان را می‌دهد که بهترین و مطمئن‌ترین تصمیم را بگیرد. قطعاً مهمترین راه انتقال اطلاعات استفاده از سامانه ارتباطی است (قرقچیان، ۱۳۹۰: ۲۲۸). هم‌چنین کارشناسان این حوزه بر این باورند که: «...به منظور مقابله با وضعیت جاری و آینده دشمن، لازم است فرمانده از کمیت و کیفیت یگانها، حرکات، طرحها و برنامه‌ها و تاکتیکهای دشمن اطلاعات جامع و بموقع داشته باشد (دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۷۷: ۴۷). سامانه ارتباطی در انتقال سریع و بموقع اطلاعات نقش اساس دارد.

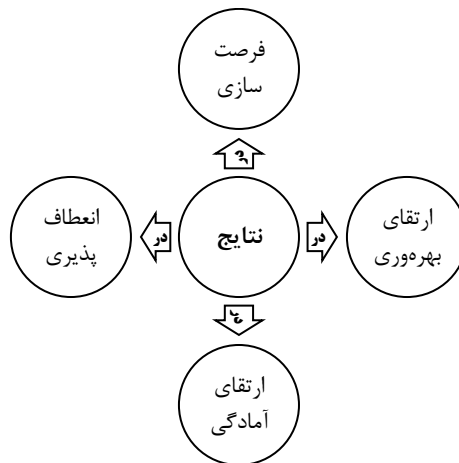
– ارتباطات و توسعه نظارت: ایجاد ارتباطی مفید، پویا، سریع، دقیق و مطمئن این امکان را برای فرمانده فراهم می‌کند که بر تمامی یگانهای تحت امر نظارت دائم و مستمر داشته باشد (قرقچیان، ۱۳۹۰: ۲۲۶). انتقال سریع و مطمئن با بهره‌گیری از ظرفیت ارتباطات در توسعه نظارت فرمانده و در نهایت به حفظ دور عملیات می‌انجامد.

– ارتباطات هدایت و کنترل: ارتباط مؤثر و متقابل فرمانده و یگانهای تحت امر در فرایند عملیات امکان کنترل و هدایت مستقیم را برای فرمانده فراهم می‌کند (دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۷۷: ۲۲۷). اگر نوع سامانه‌های ارتباطی و چگونگی ارتباطات متناسب با وضعیت و منطقه عملیات طراحی شود، هر میزان که منطقه وسیع و عملیات پیچیده‌تر باشد، فرمانده مطمئن خواهد بود که همه سازمان تحت امرش چون مهره‌های شطرنج در اختیارش خواهد بود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نتیجه‌گیری بخش مهم هر پژوهش علمی است؛ کار تحقیقی باید همیشه با اجتهاد و اظهار نظر توأم باشد و محقق بر اساس مطالعات به طور قاطع نظر خود را اعلام کند تا به گسترش دامنه معرفتی علم و یافته‌های موجود کمک کند. این فرایند از طریف تازه آفرینی تحقیقات علمی باعث غنی شدن و تقویت ادبیات یک حوزه علمی می‌شود و در یک حرکت جمعی هماهنگ قلمرو معرفتی انسان را توسعه می‌دهد (حافظ نیا، ۱۳۸۱: ۱۲۲).

از همین رو محقق براین باوراست با نهادینه شدن منشور حفظ دور عملیات در فرایند طرح‌ریزی، کنترل و هدایت نتایج ذیل متصور است:

نمودار ۵: الگوی مفهومی نتایج تحقیق

الف) فرصت‌سازی: محقق شدن منشور فرصت‌سازی که حضرت علی(ع) آن را چنین ترسیم نموده‌اند: «فَأَمَّا أَنَا فَوَاللَّهِ دُونَ أَنْ أُعْطِيَ ذَلِكَ ضَرْبٌ بِالْمَشْرِفِيَّةِ تَطِيرُ مِنْهُ فَرَّاشُ الْهَامِ وَ تَطِيحُ السَّوَاعِدُ وَ الْأَقْدَامُ وَ يَفْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ ذَلِكَ مَا يَشَاءُ، وَ لِي مَنْ بِهِ خِطَابٌ سَوَّغَتْهُ، وَ لِي مَنْ بِهِ خِطَابٌ سَوَّغَتْهُ، وَ لِي مَنْ بِهِ خِطَابٌ سَوَّغَتْهُ» (دستی، ۱۳۸۲: خطبه ۳۴، بخش هفتم).

ب) ارتقای بهره‌وری: محقق شدن این راهبرد، که قرآن کریم آن را چنین ترسیم می‌کند: «... كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ» چه بسا گروهی بس اندک که پیروز شده‌اند بر گروهی بسیار (از اهل کفر) به فرمان خدای و خدا با شکیبایان است (بقره/۲۴۹).

ج) ارتقای آمادگی: محقق شدن این راهبرد که قرآن کریم آن را چنین ترسیم می‌کند: «...وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ: و آماده کنید برای مشرکان هر چه توانید از نیرو و اسبان بر آخور بسته شد...» (انفال/۶۰) و حضرت علی(ع) خطاب به مردم و کارگزاران حکومتی خود آن را چنین ابلاغ می‌فرماید: «...فُحِّدُوا لِلْحَرْبِ أَهْبَتَهَا وَأَعِدُّوا لَهَا عُدَّتَهَا فَقَدْ شَبَّ لَهَا وَغَلَا سَنَاهَا وَاسْتَشْعَرُوا الصَّبْرَ فَإِنَّهُ أَدْعَى إِلَى النَّصْرِ: برای جنگ آماده شوید و ساز و برگ نبرد مهیا دارید که آتش جنگ افروخته شده و شعله آن بالا گرفته است...» (دشتی، ۱۳۸۲: خطبه ۲۶، بخش ۵).

د) انعطاف‌پذیری: اجرای موفقیت‌آمیز هر عملیات با توان انعطاف در فرماندهی، سازمان یگانهای رزمی و پشتیبانی رزمی وابستگی کامل دارد. این انعطاف اولاً تحت تأثیر اطلاعاتی است که شناخت فرمانده و ستاد او را نسبت به منطقه عملیات و وضعیت دشمن ارتقا می‌دهد و قدرت رزمی یگان را با مأموریت منطبق می‌سازد. ثانیاً تحت تأثیر یگان احتیاط است که قدرت نفوذ فرمانده را با توجه به تک اصلی و پشتیبانی در آفند و تخصیص مناسب نسبت به خطرناکترین معبر در پدافند افزایش می‌دهد. ثالثاً تحت تأثیر آتشیهای پشتیبانی است که با انهدام اهداف در آفند و پدافند قدرت فرمانده را در تحقق اهداف افزایش می‌دهد. رابعاً تحت تأثیر شبکه ارتباطی است که قدرت فرماندهی را در کنترل و هدایت یگانهای رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی در فرایند تحقق اهداف توسعه می‌دهد خامساً تحت تأثیر آموزش کارآمدی است که قدرت بهره‌گیری نیروها از تجهیزات و زمان را متناسب با شرایط ارتقا می‌دهد. سادساً تحت تأثیر آرایشی است که با محور اطلاعات و ایجاد قدرت رزمی، تأمین، کنترل، تفرقه... قدرت نفوذ فرمانده در عملیات را افزایش می‌دهد که این فرایند به حفظ دور عملیات در جنگ پیشگیرانه، پیشدستانه، جنگ برق‌آسا، جنگ فرسایشی، جنگ نامتقارن، جنگ منظم و نامنظم منجر می‌شود.

نظر به نقش و جایگاهی که حفظ دور عملیات با اصول ششگانه در تحقق اهداف جنگ با رویکردهای متفاوت دارد، پیشنهادهای زیر در زمینه نهادینه شدن اصول ششگانه ارائه می‌شود:

الف) توجه ویژه به پاسگاه فرماندهی: نظر به دستورالعمل حضرت علی(ع) دو فرمانده لشکر زیادبن نصر و شریح بن هانی مبنی بر اینکه: «... وَقَدْ أَمَرْتُ عَلَيْكُمْ وَعَلَى مَنْ فِي حَيْزِكُمْ مَالِكُ بْنُ الْحَارِثِ الْأَشْثَرِ، فَاسْمَعَا لَهُ وَأَطِيعَا، وَاجْعَلَاهُ دِرْعَاؤَ مِجَنَّا: مالک ابن حارث اشتر را بر شما و بر آنان که زیر فرمان شما هستند، امیر ساختم! گوش به فرمانش دهید و مطیع او باشید! او را زره و سپر خویش قرار دهید (دشتی، ۱۳۹۴: نامه ۱۳، بخش اول). تعریف پاسگاه فرماندهی مبنی بر اینکه مجموعه تأسیسات،

تجهیزات و افرادی است که زمینه طرحریزی، هدایت و کنترل موفقیت‌آمیز را برای فرمانده فراهم می‌کند و نظر به اینکه در پاسگاه به بهترین وجه هماهنگی بین اصول حفظ دور عملیات محقق می‌شود، می‌طلبند به این مجموعه توجه ویژه شود تا افسران ستاد در این مرکز بیشتر تلاش کنند و از ظرفیت آن بهره‌گیرند.

ب) گزینش به جای پذیرش در امر آموزش: نظر به دستورالعمل ابلاغی حضرت علی (ع) در گزینش فرماندهان مبنی براینکه: «... إِنَّ الرَّجُلَ الَّذِي كُنْتُ وَكَيْتُهُ أَمْرَ مِصْرَ كَانَ رَجُلًا لَنَا نَاصِحًا، وَعَلَى عَدُوِّنَا شَدِيدًا: آن مردی که من او را فرماندار «مصر» کرده بودم، مردی بود که نسبت به ما ناصح و خیرخواه و نسبت به دشمنانمان سختگیر و در هم کوبنده بود...» (دشتی، ۱۳۹۴، نامه ۳۴، بخش دوم). نظر به نقشی که افسران به عنوان تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران سازمان در بهره‌گیری از ظرفیتهای سازمان در زمینه آتش، آرایش، آموزش، احتیاط، ارتباط و اطلاعات دارند درباره جذب و اعزام آنها به مراکز آموزش به جای پذیرش صورت پذیرد.

ج) برگزاری رزمایش تیپی و لشگری: نظر به راهبرد ابلاغی حضرت علی (ع) به فرماندهان نبرد صفین مبنی براینکه: «... وَوَطَّئُوا لِلْجُنُوبِ مِصَارِعَهَا وَادْمُرُوا أَنْفُسَكُمْ عَلَى الطَّعْنِ الدَّعْسِيِّ وَالضَّرْبِ الطَّلْحِيِّ: و جای در غلتیدن دشمن را فراهم سازید. خود را برای زدن سخت‌ترین نیزه و محکمترین ضربه شمشیر (بر پیکر دشمن خونخوار) به هیجان آورید...» (دشتی، ۱۳۹۴، نامه ۱۶، بخش یکم). در راستای نهادینه شدن این عوامل در سازمان در نرسا و نزاجا با طراحی رزمایش‌های تیپی و لشگری در امر نهادینه شدن آن اقدام شود.

کتابنامه:

۱. قرآن کریم (۱۳۷۶). ترجمه الهی قمشه‌ای. محمد مهدی. قم: انتشارات لقاء.
۲. نهج البلاغه (۱۳۹۴). ترجمه محمد دشتی. قم: نشر اجود.
۳. نهج البلاغه (۱۳۶۵). ترجمه سیدعلی نقی فیض الاسلام. قم: انتشارات فقیه.
۴. نهج البلاغه (۱۳۹۱). ترجمه علی شیروانی. قم: دفتر نشر معارف.
۵. انزوی نژاد، رضا (۱۳۷۳). فرهنگ لغت عربی. مشهد: انتشارات آستان قدس.
۶. ایمانی، سیف‌الله و همکار (۱۳۸۷). اطلاعات رزمی. تهران: ستاد مشترک مرکز برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی.

۷. پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری [http:// www.leader.ir](http://www.leader.ir)
۸. پژوهشکده تحقیقات اسلامی (۱۳۸۹). اصول جنگ. قم: زمزم هدایت.
۹. رضائی، جواد (بی تا). کاربرد توپخانه در رزم منظم و ناهمگون. تهران: معاونت تربیت و آموزش نرسا.
۱۰. رضائی، جواد (۱۳۹۱). مأموریت‌های تاکتیکی توپخانه در رزم منظم و ناهمگون. تهران: معاونت تربیت و آموزش نرسا.
۱۱. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. چ هفدهم. تهران: انتشارات سمت.
۱۲. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. چ پنجم. تهران: انتشارات سمت.
۱۳. حسنی سعدی، بی نام (۱۳۹۵). بررسی نظام جامع تربیت و آموزش نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران. نامه دفاع.
۱۴. خان احمدی، اسماعیل (۱۳۹۱). بررسی ابعاد جنگ اطلاعات در عصر اطلاعات. فصلنامه علمی - ترویجی مدیریت و پژوهش‌های دفاعی. ش ۶۷.
۱۵. خان احمدی، اسماعیل (۱۳۹۴). اصول و قواعد اساسی رزم آفندی و پدافندی. تهران: معاونت تربیت و آموزش نرسا.
۱۶. جهرمی قنبری، محمدحسین (۱۳۷۸). کتاب کمکی آموزشی. تهران: انتشارات دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.
۱۷. دشتی، محمد (۱۳۸۳). ترجمه نهج البلاغه. قم: انتشارات لاهیجی.
۱۸. دانشپور، حسن (۱۳۸۸). عملیات اطلاعاتی. تهران: مرکز تألیف کتابهای درسی سپاه.
۱۹. دشتی، محمد (۱۳۸۲). امام علی (ع) و امور نظامی. قم: مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیر المؤمنین (ع).
۲۰. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (۱۳۸۳). اطلاعات رزمی. تهران: مرکز فناوری نرسا.
۲۱. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (۱۳۸۳). امور اداری مالی و پرسنلی. تهران: مرکز فناوری نرسا.
۲۲. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (بی تا). تاکتیک به کارگیری جنگ‌افزارهای پدافند هوایی.

- تهران: مرکز فناوری نرسا.
۲۳. سوادکوهی، منصور (۱۳۹۲). طرح‌ریزی و تهیه کالک گسترش پدافند هوایی. تهران: معاونت تربیت و آموزش نرسا.
۲۴. دانشگاه امام حسین (ع) (۱۳۷۸). اصول و قواعد اساسی رزم. تهران: انتشارات معاونت آموزش.
۲۵. دانشگاه امام حسین (ع) (۱۳۷۸). اطلاعات عملیات. تهران: انتشارات معاونت آموزش.
۲۶. دانشگاه امام حسین (ع) (۱۳۷۷). مخابرات و ارتباطات. تهران: انتشارات معاونت آموزش.
۲۷. قرقچیان، محمدحسین (۱۳۹۰). تاکتیک ارتباطات. تهران: معاونت تربیت و آموزش نرسا.
۲۸. قمی، عباس (۱۳۸۴). مفاتیح الجنان. ترجمه کمره‌ای. مشهد: انتشارات آستان قدس.
۲۹. غروی‌ان محسن و همکاران (۱۳۸۱). صحیفه سجادیه. قم: الهادی.
۳۰. ماه‌پیکر، یاور (۱۳۹۵). فرهنگ و آموزش نظامی. تهران: روناس.
۳۱. مرادیان، محسن (۱۳۸۵). راهنمایی جمع‌آوری اطلاعات راهبردی. تهران: انتشارات مرکز آموزش شهید صیاد شیرازی.
۳۲. مصاحب، غلامحسین (۱۳۸۰). فرهنگ لغت. تهران: انتشارات امیر کبیر.
۳۳. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۳۹۰). پیام امیرالمؤمنین، شرح جدیدی بر نهج البلاغه. قم: انتشارات علی‌ابن‌ابی‌طالب.
۳۴. نعمان‌ابن‌محمد، قاضی (۱۳۸۳ق). دعائم الاسلام. بیروت: دارالمعارف.